

Grutto is een boerenproduct

Grutto's floreren nog hooguit in snippers bloemrijke weiden. *Bionieuws* bezocht de Groningse veldwerkers die de teloorgang van de weidekoning al bijna tien jaar volgen.

■ ECOLOGIE

Door Jessica van der Wal

De middag van woensdag 13 maart is koud, de sloten zijn bevroren. De wind waait uit het zuiden en dat betekent rugwind voor de grutto's die terugkeren uit hun Afrikaanse overwinteringsgebieden. Na een tocht door het Friese open landschap stopt ecoloog Theunis Piersma zijn auto bij een boerderij. Hij wijst een perceel aan waaromheen het waterpeil duidelijk hoger staat dan in de percelen aan de overkant van de weg. Piersma legt uit dat de boer hier dit stuk land met opzet natter laat, er minder mest gebruikt en later maait; maatregelen die gunstig zijn voor de weidevogels die in dit gebied broeden. 'Hierdoor heeft deze boer elk jaar tientallen gruttopaartjes op zijn land, in tegenstelling tot de omringende percelen, waar meestal geen één vogel broedt.'

Piersma is hoogleraar trekvoegecologie aan de Rijksuniversiteit Groningen en Fries in hart en nieren. Hij is initiatiefnemer van een langlopende populatiestudie van de grutto in het westen van Friesland. Sinds 2004 volgt het Groningse team de gruttopopulatie in een gebied dat inmiddels 10.000 hectaren telt. Nederland, en Friesland in het bijzonder, is het belangrijkste broedgebied voor de grutto in Europa. Al jaren gaat de stand van de grutto bergafwaarts, gemiddeld met 6 procent per jaar. Eind jaren zestig broedden er meer dan 120 duizend gruttoparen in Nederland. In 2012 was daar nog maar een derde van over.

Piersma rijdt verder naar het veldstation van de grutto-onderzoekers, een woonhuis op het terrein van een loonwerker. De L-vormige woonkamer is grotendeels gevuld met computers en veldapparatuur. Turend door het raam over de groene velden vertelt Piersma verder. Het is belangrijk dat de grutto's zeven tot acht weken rust krijgen voor het leggen en bebroeden van de eieren en voor het opgroeien van de kuikens, zegt hij. Zo'n rustperiode is in de Nederlandse graslanden moeilijk te vinden vanwege het intensieve agrarisch beheer van de moderne boer; het vroege en veelvuldige maaien vernielt de nesten en maakt de kans op overleving van de jongen minimaal. De bloemrijke graslanden die een paar generaties geleden nog het Friese landschap kenmerkten, zijn veranderd in monoculturen van raaigras. Krassende kraaien overstemmen de weidevogels. Grutto's kunnen zich volgens Piersma nu alleen nog handhaven op plekken waar de boeren rekening met ze houden.

In de laatste decennia is het aantal boeren dat rekening houdt met weidevogels in Nederland sterk gestegen. In ruil voor een vergoeding door de provincies maaien ze later, bemesten ze minder en ontwateren ze minder diep. Dit resulteert in een natter, kruidenrijk land met meer bodemleven, insecten en vogels. De nestoverleving in nat, bloemrijk grasland is gemiddeld twee keer zo hoog als in monoculturen van raaigras; kuikenuitleving is zelfs drie keer zo hoog.

Subsidiegeld

Toch is de aanwas waarschijnlijk niet groot genoeg om verdere krimp van de gruttopopulatie in Nederland te voorkomen, vreest Piersma. Er is daarom behoorlijk wat kritiek op het huidige beleid. De Europese Unie geeft jaarlijks 70 miljoen euro uit aan agrarisch natuurbeheer (zie kader: 'Verhit debat rond agrarisch natuurbeheer'). In een brief van 8 maart aan de Tweede Kamer schrijft staatssecretaris van Economische Zaken Sharon Dijksma dat ze de huidige verdeling van subsidie voor agrarisch natuurbeheer wil veranderen. Ze vindt dat het subsidiegeld nu te veel wordt uitgesmeerd over Nederland en stelt voor in te zetten op kerngebieden waar weidevogels de meeste kans maken te overleven en te gedijen. Boeren sluiten dan niet individueel, maar als collectief een

contract af over de natuur die ze gaan beheren. Hierdoor zullen ook de uitvoeringskosten lager uitvallen, stelt Dijksma. Nog voor de zomer komt er een beschrijving van het nieuwe stelsel voor agrarisch natuurbeheer.

Gruttoparadijs

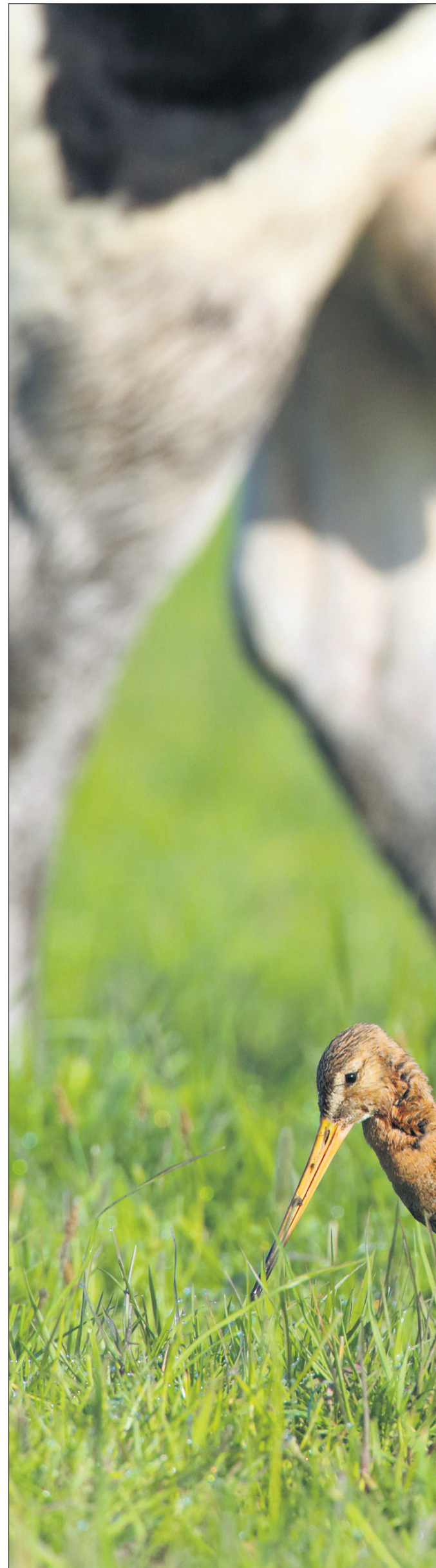
Het is lunchtijd, een lange Fries komt het veldwerkerstation binnengewandeld. Het is Jos Hooijmeijer, coördinator van het gruttoproject sinds de start in 2004. Hij vertelt dat de gebieden waar grutto's zich terugtrekken versnipperd liggen tussen agrarisch intensieve gebieden waarin de grutto's weinig kans maken. 'De uitdaging is de lekken te dichtten: we moeten voorkomen dat de goede gebieden vogels kwijtraken aan de slechte gebieden.' Hooijmeijer onderschrijft daarom het plan in te zetten op kerngebieden; wel maakt hij zich zorgen over de praktische uitvoerbaarheid. 'Het betekent dat je alle boeren binnen zo'n kerngebied moet overhalen een weidevogelvriendelijk beleid te hanteren. Je kunt de boeren echter niet dwingen.' Hij begrijpt ook wel waarom niet alle boeren zin hebben om hun bedrijfsvoering overhoop te halen voor de vogels. Hooijmeijer: 'Vergoedingen voor weidevogelbeheer komen van de overheid en zijn daarom een onzekere factor in hun bedrijfsvoering. De opbrengsten zijn meestal niet maximaal en de marges zijn al smal; boeren kunnen het risico

Een evenwichtige en duurzame balans tussen modern en toch weidevogelvriendelijk boeren

vaak niet nemen. Aan de andere kant kunnen boeren zelf ook wel degelijk belang hebben bij gedeeltelijke extensivering van graslandgebruik. Dat betekent namelijk kruidenrijker gras en door vee dat te voeren kan het antibioticumgebruik bijvoorbeeld naar beneden en zijn koeien langer productief.'

Hooijmeijer vertelt over Skriezekrite Idzegea, de gruttokring rond het plaatsje Idzegea. Het is een weidevogelproject van de Agrarische Natuurvereniging de Súdwesthoeke. 'Dat boerencollectief kwam zelf met de vraag of we de gruttopopulatie op hun land konden peilen. De boeren hebben afspraken gemaakt om het gebied aantrekkelijker te maken voor weidevogels en willen weten of dit effectief is. De meesten hebben een deel van hun land weidevogelvriendelijk gemaakt, zodat er vele kleine stukken gruttoparadijs versnipperd liggen tussen percelen met intensief graslandgebruik.' Mede daardoor broeden er veel meer grutto's in Skriezekrite Idzegea dan in de omliggende gebieden en wordt het gebied tot de kansrijke gruttobolwerken gerekend. Hooijmeijer ziet zelf veel in het realiseren van meer gebieden met een evenwichtige en duurzame balans tussen modern en toch weidevogelvriendelijk boeren. 'We moeten vooral richting een fijnmazig patroon van beheertypen op gebiedsniveau, maar dan wel binnen de ecologische randvoorwaarden van weidevogels rond waterpeil en kruidenrijkdom. In het verleden is dat in het agrarisch natuurbeheer onvoldoende onderkend en dan is weidevogelbeheer door boeren weggegooid geld.'

Met de boterhammen met kaas achter de kiezen gaat Hooijmeijer weer aan de slag. Buiten trekt hij de schoenen weer aan en laad een telescoop in zijn auto. Eens kijken of er al grutto's te vinden zijn op het land van boer Sikke.

Verhit debat rond agrarisch vogelbeheer

Door Gert van Maanen

Er woedt al lang een verhitte discussie over de effectiviteit van weidevogelbeheer door boeren. In oktober 2001 concluderen de Wageningse ecologen Frank Berendse en David Kleijn in een *Nature*-artikel dat het gevoerde weidevogelbeheer niet effectief uitpakt. De Wageningers tellen in een pilotstudie zelfs juist meer Kievieten, scholeksters, tureluurs en grutto's in gangbaar gemaaid en bemeste percelen. Alleen een niet-doelwitsoort als de spreeuw lijkt te profiteren van beheersubsidies. Een klein mediagolfje slaat over de Lage Landen. Het zijn onwelgevallige resultaten omdat landbouwministerie en agrarische sector juist boeren een grotere rol willen geven in natuurbeleid. Er worden vraagtekens gezet bij de onderzoeksopzet, maar een brede vervolgstudie levert vergelijkbare resultaten (*Conservation Biology*, 2004). Bij de grutto is vooral de lage kuikenoverleving het probleem. Lang kruidenrijk gras door laat maaien biedt gruttokuikens wel meer voedsel en tegelijk bescherming tegen predatoren. Toch is zelfs dan de kuikenoverleving vaak niet voldoende om tot stabiele gruttopopulaties te komen. In mei 2009 pleiten Alterra en CLM in een rapport zelfs voor speciale gruttobedrijven met als kerndoel het produceren van hoge dichtheden gruttoparen en ander weidevogels. Op zo'n vooralsnog fictief bedrijf dicteert de grutto het beheer. Ecologische onderzoeken maken in ieder geval steeds duidelijker dat simpele aanpassingen als enkel later maaien of nestbescherming op boerenbedrijven met verder een gangbare bedrijfsvoering geen garanties bieden voor het voortbestaan van de grutto. Het lijkt er zelf op dat landbouwintensivering en kli-

maatopwarming deze vogels samen dedas om doen: boeren gaan vanwege toegenomen grasgroei steeds eerder in het jaar maaien, maar grutto's vervroegen de eileg niet (*Ibis*, 2010).

Lappendeken

Kleijn wijst in een advies van maart 2013 over agrarisch natuurbeheer aan de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur op een hete aardappel voor boeren: waterpeilverhoging. 'Waterpeil is de belangrijkste sturende factor van de weidevogelhabitat. Agrarisch natuurbeheer dat zich niet daarop richt zal niet het gewenste effect sorteren', aldus Kleijn. Het afschaffen van de meeste beheerpakketten heeft volgens hem nauwelijks negatieve effecten op de biodiversiteit. Zonder agrarisch natuurbeheer gaan populaties grutto's, Kievieten en scholeksters hooguit nog iets sneller achteruit dan ze nu al doen. Effectief agrarisch natuurbeheer is volgens hem uitsluitend mogelijk in kerngebieden met geschikte abiotische randvoorwaarden en nog hoge aantallen doelsoorten. Bij beheersmaatregelen hoort flankerend onderzoek; Kleijn bepleit gebiedsregisseurs als onmisbare schakels tussen boeren, natuurbeheerders, onderzoekers en de overheid. Ook waarschuwt hij voor de grutto-bias in het weidevogelonderzoek. 'Andere weidevogels stellen deels andere eisen aan hun broedbiotoop. Zo foerageren Kievietgezinnen bij voorkeur op percelen met korte vegetatie', stelt hij. 'Om het gehele palet aan weidevogels te behouden is het belangrijk voor voldoende variatie in het gebied te zorgen.' Via waterpeilbeheer en perceelreliëf ziet hij een lappendeken aan vegetatiehoogtes ontstaan die een gespreid bedje vormen voor alle soorten weidevogels.

Koning van de weide

Kening fan 'e Greide is een burgerinitiatief dat aandacht vraagt voor het behoud van het oorspronkelijke weidevogellandschap en hamert op bewustwording inzake de relaties tussen landschap, taal en cultuur. De bedreigde grutto staat symbool voor dit initiatief dat in 2011 startte. Het project brengt mensen die het weidelandschap een warm hart toedragen bij elkaar, van jong tot oud en van burgers tot politici.

'Vaak zijn het mensen die in Friesland zijn opgegroeid en er op latere leeftijd weer zijn teruggekeerd. Het groene, typische Friese landschap van weleer, met zijn koeien en bloemenweiden en de vele weidevogels is er niet meer. Wat rest zijn mooie groepen ganzen in de winter', aldus Theunis Piersma, een van de initiatiefnemers.

Kening fan 'e Greide probeert op zoveel mogelijk verschillende manieren aandacht te besteden aan de grutto in het Friese landschap. Voor het algemeen publiek zijn er vaar- en wandelexcursies. Om studenten bij het onderwerp te betrekken is dit voorjaar een colлетgetour georganiseerd. Openbare lezingen en debatavonden worden vaak gecombineerd met een passende culturele activiteit. Zo doen er dichters en toneelspelers mee en zijn er ook musici en muzikanten bij de initiatiefgroep betrokken. Uiteraard is het vogelproject ook te volgen op Twitter (@KeningGreide).

Foto: Marcel Langelaan / Buiten-Beeld